

OSMAN GAZİ VE ORHAN GAZİ'NİN ŞAHSİYETİ

*Hüseyin ALGÜL**

ÖZET

Devletlerin kuruluşunda ilk dönem devlet adamlarının şahsiyetleri büyük önem taşır. Çünkü, şahsiyetler bir kimlik olarak gösterdikleri siyasî, ekonomik, dinî, sosyal ve kültürel faaliyetlere yansır. Bu münasebetle, Osmanlı devletinin kuruluş felsefesini daha iyi kavrayabilmek ve tarihte en uzun süre varolan devletler arasında yer alışının sebeplerini tahlil edebilmek için bu araştırmamızda başta Ertuğrul Gazi olmak üzere, onun oğlu Osman Gazi ve onun oğlu Orhan Gazi'nin şahsiyetlerini ilmî usüllerler ortaya koymaya çalışacağız.

SUMMARY

The Personality of Osman Gazi and Orhan Gazi

In this article, we study the personality of Osman Gazi and Orhan Gazi who founded The State of Ottoman.

GİRİŞ

Bilindiği gibi Osmanlı devleti dünya üzerinde altı asırdan fazla hüküm sürmüştür. Bunun yaklaşık dört asrında siyasî, iktisadî, idarî, askerî, ilmî, sosyo-kültürel sahalardaki başarısıyla birinci sınıf ülke statüsünü koruyabilmiştir. Bu durumda her araştırmacının zihnine şu sorular gelebilmektedir:

Osmanlı devleti yaklaşık 620 sene ayakta nasıl kalabilmiştir? İlerleyen devirlerde Budin'den Basra'ya, Cezayir'den Kırım'a ve daha

* Prof. Dr.; U.Ü. İlâhiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı.

ötelere ulaşan hakimiyetleri altındaki çeşitli halk kitlelerini bir arada nasıl tutabilmişlerdir? Onları ortak hedeflerde nasıl birleştirebilmişlerdir?

Bu soruların cevaplarını bulabilmek için çok ayrıntılı çalışmalara ve çeşitli analizlere ihtiyaç vardır. Ancak, Sayın Halaçoğlu'nun dediği gibi, "Osmanlı Devleti'nin büyük bir dünya devleti olması, dünya siyasetinin bu devlet üzerinde şekillenmesinin sebeplerinin değerlendirilmesi muhakkak ki hepimiz, hele hele Türkiye'nin içinde bulunduğu şu günlerde siyaset ve devlet adamlarımız tarafından çok iyi tahlil edilmelidir. Bunun için öncelikle devleti kuran şahsiyetlerin iyi araştırılması ve değerlendirilmesi fevkalâde önemlidir. Zira temelde atılan harcın kalitesi, devlet yapısının sağlamlığı ile doğru orantılıdır. Bu bakımdan Osman Gazi'nin ve ondan sonra gelen kurucu hükümdarların şahsiyetinin Osmanlı Devleti'nin bir cihan devleti haline gelmesindeki rolünü, etkisini ortaya koymamız açısından büyük önem taşımaktadır."¹

Bu sebeple biz bu araştırmamızda Osmanlı devletinin kurucusu olan Osman Gazi ile Oğlu Orhan Gazi'nin şahsiyetleri üzerinde durmak istiyoruz. Bunu yaparken onların yetiştiği coğrafi yapı ile sosyo-kültürel ortamı dikkate alacağız. Bununla beraber bir mukaddime olması bakımından, devlet fidanının dikilmesi için toprağa ilk kazmayı vurarak oğluna iyi bir hedef ve istikamet gösteren Ertuğrul Gazi hakkında birkaç hususun altını çizmenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Neşrî'nin Cihan-Nümâ'sında belirtildiğine göre Ertuğrul Gazi, "gayet dindar ve namdar ve şecaatıyla maruf bir kişi idi. Zühd-ü takvada ve salahlarda o zamanın ileri gelenlerindendi."²

Nişancı Mehmed Paşa Tarih'inde belirtildiğine göre Ertuğrul Gazi, Selçuklu Sultanı'na yurt talebiyle gönderdiği elçiyle şöyle bir haber göndermişti:

"Küffâr-ı hâksâra gaza niyetine bu diyara geldik."³

Öyle anlaşıyor ki, Ertuğrul Gazi cesur bir yiğitti. Devlet-i Aliyye ağacının ilk fidanlarını "Cihad fî sebîlillâh- ilây-ı kelimetullah" mefkûresini vird-i zeban edinerek istikbalde "cihan devleti ve nizâm-ı âlem" hedefine müncer olacak tarzda dikiyordu. Sahip olduğu 1000 km². 'lik bir sahayı 4800 km². ye çıkarması bir dinamizmin, olumlu bir hareketliliğin, büyüme ve gelişmenin işaretiydi ve sozkonusu temel mefkûrenin fizikî cephesini teşkil ediyordu.⁴

¹ Yusuf Halaçoğlu, "Tarihi Kaynaklara Göre Osman Gazi'nin Şahsiyeti", (Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi-Sempozyum Sonuç Bildirileri), s. 47-48.

² Neşrî, *Cihan-Nümâ*, (hızr. M. Altay Köymen-F. Reşit Unat), Ankara 1949, I, 73.

³ Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa, İstanbul 1279, s. 103. Söz konusu sultan, III. Alaaddin Keykubad idi.

⁴ Hüseyin Algül, *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*, Marifet Yayınları, İstanbul 1982, s. 24-26.

Ertuğrul Gazi serhad muhafızı sıfatıyla Bizans sınırında sürdürdüğü mücadelelerden sonra 90 yaşını geçmiş olduğu halde 1281 yılında vefat etti, Söğüt'te toprağa verildi. Sağlığında Beylik, Kütahya, Bilecik ve Bursa il sınırlarının birleştiği yerde bulunuyordu. Söğüt, sonradan Bizans'tan fethedilerek merkez edinilmişti. Karacahisar'la Bilecik arasındaki Söğüt civarı kışlak, Domaniç tarafları da yaylak olarak kullanılıyordu.⁵

Ertuğrul Gazi, yaşlılığı ve hastalığı sebebiyle vefatından önceki son iki yılda aşiretin yönetiminde oğulları arasından Osman Gazi'ye özel görev ve yetkiler vermişti. Dolayısıyla onu yönetime hazırlamıştı. Bu nedenle Osman Gazi yaşı küçük olduğu halde babasının ölümünden sonra onun işareti doğrultusunda diğer kardeşleri Gündüz (Savcı), Sarıyatı (Sarıbatı)'nın ve tüm ileri gelen aşiret beylerinin desteğiyle yönetime geçti. Amcası Dünder Bey'le bir sıkıntı yaşandıysa da sonuç değişmedi.

OSMAN GAZİ

Osman Gazi muhtemelen 1258'de dünyaya geldi. Babası Ertuğrul Gazi, annesi Haymeana'dır. 1281'de aşiret reisi olmuşa da adını alacak olan devletin başına 1299 yılında geçmiştir. Mal Hatun ve Bâlâ Hatun'la evlenmiştir. Orhan Gazi, Alaaddin Bey, Savcı Bey, Çoban Bey, Melik Bey, Pazarlı Bey, Hamid Bey erkek çocuklarıdır. Fatma Hatun ise onun kız evlâdıdır. 1324 yılında vefat etmiş olup, türbesi Bursa'da, sur içinde Tophane semtindedir.

İlk dönem Osmanlı tarihçileri onun orta boylu, esmer tenli, yuvarlak çehreli, kara kaşlı, kara gözlü olduğunu, bu yüzden de kendisine Kara Osman diye isim takıldığını, iyi ata bindiğini aynı zamanda iyi bir silahşör olduğunu kaydederler.

Taşköprizâde'nin Osmanlı Sultanlarının şemail ve ahlâkından bahseden “Tarîh-i Saf-Tuhfetü'l-Ahbâb” adlı kitabında belirtildiğine göre Osman Gazi gayet sâlih, dindar, cesur ve yiğitti, devlet işlerinde azimli ve kararlıydı. Şahsî hayatında ise mütevazî ve yumuşak huylu idi. Hile, hud'a bilmezdi, geçimini kendi koyunlarıyla sağlardı. Belirtildiğine göre iâşesi için beytûlmalden (devlet hazinesinden) bir şey almazdı. Edeb ve haya sahibi idi. Kaynağın diliyle müddet-i ömürlerinde haram libas giymeyüp, haram kaptan yemek yememişlerdi...⁶ Kerem ve atâ sahibi idi, fukarayı güldürür, yetimleri giydirdirdi. Cömertliğinden, öldüğünde ne altın, ne gümüş kaldı. Bir iki at,

⁵ Neşri, *Cihan-Nümâ*, I, 65; Hoca Mehmed Saadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârîh*, İstanbul 1279, I, 15 vd.; Bursa'lı İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan*, Bursa 1287, s. 11-12; Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1328-1330, I, 4-5; Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, İstanbul 1977, II, 245; İsmail Hamî Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, I, 3 vd.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972, I, 105 vd.

⁶ Taşköprizâde M. Kemâlüddin, *Tarîh-i Saf-Tuhfetü'l-Ahbâb*, İstanbul 1287, s. 16-18.

birkaç kılıç ve zırh kalmıştı.⁷ Yönetimi altındakileri adalet ve inşafıla mamur etti.⁸ Doğru adamdı, herkesle doğruluk ederdi, adalete çok önem verirdi. Nakledildiğine göre Eskişehir Hamam yöresinde pazar kurdurmuştu, çevredeki gayrimüslimler de alışveriş yapmak üzere gelirlerdi. Bilecik'ten gelen gayri müslimlerin testilerine el koyan Germiyan'lılar bedelini ödememişler, onlar da maruz kaldıkları haksızlığı Osman Gazi'ye iletmışlerdi. Osman Gazi derhal harekete geçti, Germiyan'lıyı yakalatıp huzuruna getirtti, sorguya çekti, cezalandırdı, gayrimüslim pazarcının hakkını alıverdi. Osman Gazi pazar esnafı arasında öyle bir nizam yerleştirmişti ki, Âşıkpaşazâde'nin ifadesiyle "Gayet eyu yasak itmiş" idi. Bilecik civarındaki gayrimüslim kadınları bile güven içinde Eskişehir pazarına gider gelirlerdi. Âşıkpaşazâde Tarihi'nin orijinal metniyle "... ve Bilecik kâfirleri gayet itimat etmişlerdi, bu Türk bizimle doğruluk ider, derlerdi."⁹

Bu örnekte ve diğer tarihi örneklerde görüldüğü gibi Osmanlılar adaletin yaygınlaştırılmasına çok önem vermişler ve bunu hoşgörü ile taclandırmışlardır. Böylece bir yandan kendisine barınacak ve yerleşecek yurt arayan pek çok müslüman Türk Bey'i, etrafıyla (oba halkıyla) birlikte Osmanlı'nın saflarında yer almıştır. Diğer yandan, gayrimüslim teba kendilerine sağlanan adalet ve müsamaha atmosferinde rahat ve huzur bulmuşlar, bu hâli, henüz fethedilmemiş beldelerdeki gayrimüslim ahaliye aktarmışlardır. Bununla ilgili en ilginç örneklerden biri Orhan Gazi zamanında İznik fethi sırasında yaşanmıştır. Kuşatmanın devam ettiği aylarda Osmanlı yönetimindeki Bursa ve diğer belde sakinlerinden olup mevcut yaygın adalet ve müsahahanın sağladığı huzuru, güvenliği teneffüs eden, yaşayan gayrimüslimler şehre gelerek İznik'teki soydaşlarına direnmenin herhangi bir yarar sağlamıyacağını, teslim olmaları hâlinde ise canlarının, mallarının, aile fertlerinin herhangi bir zarar görmeyeceğini, yaygın bir inanç hürriyetine kavuşabileceklerini bunları önceden yaşamış kişiler olarak teyiden belirtiyorlardı.¹⁰ Böylece Osman Gazi'nin gösterdiği adalet ve hoşgörü, oğlu Orhan Gazi'ye kolaylıklar sağlıyor, yeni fetih hamlelerine destek temin ediyordu.

Devletin kuruluşu sırasında Anadolu Selçuklu devletiyle irtibatını devam ettirmiş olması Osman Gazi'nin vefakârlığına örnek olarak gösterilir. Çünkü vaktiyle onlar kendilerine uçta yer göstermişler, dirlik vermişlerdi. Bu irtibatın ilerleyen bir safhasında Selçuklu Sultanı III. Alaaddin'den tabl ve

⁷ İsmail Belig, *Güldeste*, s. 17.

⁸ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1332, s. 23 vd.

⁹ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 11-15; Neşrî, *Cihan-Nümâ*, I, 89.

¹⁰ Bk. İ. Hami Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, 18; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 119 vd.; Neşrî, I, 157 vd.

alem (Davul ve Sancak) gönderilip nevbet vurulduğu zaman Osman Gazi bunu ayakta karşılamıştır.¹¹

Osman Gazi, çevresindeki Gazi Bey'lerle, Alp'lerle, ahîlerle fevkalâde üst düzeyde, çok yararlı beraberliklere imza atmıştır. Akçakoca, Gündüzalp, Saltukalp, Turgutalp, Aykutalp, Hasanalp, Samsa Çavuş, Abdurrahman Gazi, Akbaş Mahmud Alp, Kara-Oğlan, Kara Mürsel aynı hedef ve istikamette birleştiği seçkin zevattan bazılarıdır. İnsanî hisleri yüksek, heyecanlı ve atak bir hâlet-i rûhiyeye sahip olan Alp'ler (Gaziler) her zaman mazlumun, haklının ve doğrunun yanında yer almışlardır. Aynı şekilde derviş-gazi anlayışına sahip ahîlerin desteği de Osmanlı siyasî mevcudiyetinin kökleşmesinde ve yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır.¹² Hatta bir takım tasavvuf ve tarikat erbabı da kendini yenilemek ve yerleşmek için müridleriyle birlikte çıktıkları yolda Osman Gazi ve oğlu Orhan Gazi'nin siyasî hedeflerine destek vererek tekkelerini bu yeni devletin oluşumunda bazen bir asker ocağı (derviş-gazi), bazen bir karakol (derbendlerde emniyet görevi), bazen bir keşif kolu, âyende ve râvendeye (gelene-gidene) hizmet yeri (han), bazen de ilim ve zikir yuvası olarak hizmet vermişlerdir. Barkan'ın ifadesiyle "misyoner derviş grupları" Rum ilinin İslâmlaşmasında etkili olmuşlardır. Böylece Osman Gazi'nin etrafında engelleri aşabilecek bir güç birliği hasıl olmuştur; o, siyasî-idarî hayattaki plânlı, dirayetli, samimi çizgisiyle kendisini çevresindekilere sevdirebil-miştir.¹³

Bu güç birliğine ulemayı da eklemek uygun olur. Nitekim 1299 yılında Osman Gazi adına Karacahisar'da ilk cuma hutbesini, aynı yıl Eskişehir'de ilk bayram hutbesini okuyan ulemadan Dursun Fakih'tir. Böylece bu zat Osmanlı tarihine ilk kadı ve hatip olarak geçmiştir.¹⁴

Nişancı Mehmed Paşa "Hutbeyi ehl-i ilimden Dursun Fakih'e okutturmuş olması, Osmanlı devletinin uzun ömürlü olacağına işarettir" diyor.¹⁵

Bu birlik ve beraberlikten hasıl olan kuvvet dışarıya zaferler ve fütûhat olarak yansımıştır. Âşıkpaşazâde tarihinde, elde edilen bir zaferden sonra ileri gelen gazilerden birinin bir değerlendirme ifadesi olarak nakledilen cümle fevkalâde ilginçtir. "Elhamdülillâh Han'ım! Kâfir mağluptur ve ehl-i

¹¹ Taşköprizâde M. Kemâlüddin, a.g.e., s. 16 vd.; Samiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, İstanbul 1975, I, 109.

¹² Ayrıntılı bilgi için bk. *Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa*, s. 103; M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara 1972, s. 153; İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, (İzr. İsmet Parmaksızoglu), s. 7; Osman Çetin, "Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahîler", (Osman Gazi ve Dönemi), s. 105-115; Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1977, s. 105-132; İ. Hami Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, 2 vd.d.; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 101, 198.

¹³ İsmail Belig, *Güldeste*, s. 16; Âşıkpaşazâde, s. 7, 46; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 653. Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, (Hamle Yayın Dağıtım), İstanbul ts., s. 12-50.

¹⁴ *Âşıkpaşazâde*, s. 18; Neşrî, a.g.e., I, 111; Oruç Beğ Tarihi, s. 29; *Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa*, s. 104; Tayyarzâde Ahmed Atâ, *Tarih-i Atâ*, I, 13.

¹⁵ Nişancı Mehmed Paşa, *Tarih*, s. 104.

İslâm galiptir. Çünkü senin gibi gayretli Han'ımız vardır. Bize şimden sonra durmak caiz değildir."¹⁶ Çağdaş bir tarihçimizin ifadesiyle Türk maşerî dehasının devlet kurma ve teşkilâtlandırmadaki emsalsiz kabiliyetini temsil eden Osman Gazi, etrafındaki bu gücü en uygun hedeflere sevk etmiş, Bizans'ı avlamak, ağla sarmak ve düşürmek için bir satranç tahtası önünde düşünür gibi en büyük dikkatle taşlarını oynamıştır.¹⁷

Osman Gazi bir yandan Marmara'ya, bir yandan da Karadeniz'e ulaşmayı plânlıyordu; önüne duran Rum tekfurlarını etkisiz hâle getirerek çatırdayan Bizans'ı sıkıştırmak istiyordu. Bu anlamda II. Mehmed'le noktalanacak İstanbul fethinin henüz Osman Gazi'nin fetih stratejisi ile temellendirildiğini söylemek mübalağa sayılmamalıdır. Bu, uzun vadeli ve geleceğe dönük stratejinin bir gereği olarak Osman Gazi, Bizans arazisi içinde ince uzun kamalar yaparak belirli sahalarda temerküz etmiş düşmanın askerî mühimmat ve güç kaynakları arasındaki irtibatı kesmeye çalışıyordu. Bu plânın bir uygulaması olarak Osman Gazi ve Beyleri emrindeki Osmanlı ordusu bir yandan İzmit-Gemlik istikametinde, öte yandan Bursa-Mudanya ve İznik yöresinde ilerlemekteydi. Tesadüften uzak, tamamen ince bir plânın eseri olaan bu fetih siyaseti, yaşadığı devirde Osman Gazi'nin kendisine güvenenlerin umutlarını boşa çıkarmayan bir önder olduğunu ortaya koyuyordu.¹⁸

1284-1325 yılları arasında 18'den fazla kalenin fethedilişi, askerî açıdan önem taşıyan Bursa'nın ise iki yandan havale hisarları ile kuşatılmış olması bu plânın başarılı bir biçimde yürütüldüğünü gösteriyor. Nitekim Osman Gazi, babasından aldığı toprak mirasını dört katına çıkararak ülkenin yüzölçümünü 16.000 km². ye ulaştırmıştır.

Osman Gazi'nin şahsiyet dokusunun Osmanlı devletinin kuruluşundaki taşıdığı önemi daha iyi anlayabilmek için oğlu Orhan Gazi'ye yaptığı vasiyet ve nasihatlarla da bir göz atmakta yarar vardır. En geniş şekliyle Tarih-i Atâ'da yer alan metin şöyledir:

"Her işten önce din işlerine dikkat et. Zira farizaya dikkat din ve devletin güçlenmesine sebeptir. Beytü'l-Mâl-i Müslimîn'i koru. Devletin servetini artırmaya çalış. Sadakatla tahsîl-i rıza için ömür geçiren erkân-ı devleti gözet. Vefatlarından sonra böylelerinin çoluk çocuğuna bak, ihtiyaçlarına ilgi göster. Tebaandan hiçbir ferdin emvâline taarruz etme. Hak edenlere yardım ile iltifat elini uzat, böylelerinin yakınlarını sıkıntıdan kurtar. Askerî erkânı iyi koru. Âlimler, fâzıllar, edîpler devlet bedeninin gücüdür. Bunlara iltifat ve ikramda bulun. Bir kemâl sahibini iştince onunla ilişki kur, dirlikler ver, ihsanda bulun. Hükümetinde ulemâ, fuzelâ, erbab-ı maarif çoğalsın, siyaset ve din işleri nizam bulsun. Benden ibret al ki, bu diyarlara

¹⁶ Âşıkpaşazâde, s. 23-24.

¹⁷ Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, II, 259.

¹⁸ İ. Hami Danişmend, a.g.e., I, 1-14; Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, II, 255-265.

zayıf bir beğ olarak gelip hak etmediğim halde bunca inâyet-i celile-i Rabbaniye'ye mazhar oldum. Sen de benim yolumdan git ve bu din-i Muhammediye'yi ve ashabını ve başka sana tabi olanları koru. Hakkullah ve hukûk-ı ibâdî gözet ve senden sonrakilere de böyle nasihatten geri durma. Adaletli ve insaflı ol. Zulmü kaldırmaya devam et. Her bir işe teşebbüste Allah'ın yardımına güven. Tebaanı, düşman istilâsından ve zulme uğratılmaktan koru. Haksız yere hiç bir ferde lâıyk olmayan muamelede bulunma. İnsanlara iltifat et. Hakkında umumun kabulünü tahsil et."¹⁹

Bilindiği gibi Türk-İslâm geleneğinde devlet başkanlarının oğullarına vasiyet ve nasihatlarında yer alan unsurlar bize o devirlerdeki yöneticilerin şahsiyetleriyle, keza o devirlerde yaşayan halkın yöneticilerden beklentileri, onlarda görmek istedikleri ve başarı için nelere dikkat etmeleri gerekeceği gibi hususlarda ip uçları verir. Bu nasihat metinlerinin halkın yöneticilerde görmek istediklerini yansıtan eklentilerle gelişmiş ve zenginlik kazanmış olması sonucu değiştirmez. Tarih araştırmacıları bunları o devirlerin tarihî, sosyal, siyasî, kültürel şartlarını dikkate alarak analiz yaparlar. Buna göre bu nasihat ve vasiyet metninden anlaşıldığına göre Osman Gazi dindar bir insandır, din işlerine önem verir, Hz. Muhammed (sav)'i sever, onu takip eder, bu anlamdaki duyarlı müslümanları himaye ederdi. Devlet hazinesini korurdu, birikimleri artırmaya çalışırdı. Ömrünü sadakatle devlet hizmetinde geçirenleri gözetir, vefatlarından sonra aile fertlerinden geride kalanlarla ilgilenirdi. Hiç bir şahsın malına haksız yere el koymaz, hak edenlere iltifat elini uzatırdı. Her kademedeki askere önem verirdi. Bilgin, yüksek ahlâk, üstün şahsiyetli olgun kişilere yakınlık gösterir, ikramda bulunurdu. Bunun gibi olgun, erdemli, üstün ahlâkıyla örnek olan kişilerle bir şekilde görüşme yollarını arardı, onlara ihsanda bulunurdu. Hükûmetinde bilginlerin, faziletli kişilerin, maarif erbabının çoğalmasına gayret ederdi, böylelerinin varlığını siyaset ve din işlerinin düzenli gitmesine vesile sayardı. Cenab-ı Hakk'a karşı görevlerinde hassas davranır, kul haklarını gözetirdi. Adaletli ve insaflı idi; zulme, haksızlığa karşıydı. Düşman saldırısına karşı her zaman dikkatli olur; devletin, milletin, ülkenin hak ve menfaatlerini korumada çok titizlik gösterirdi.

ORHAN GAZİ

1281 yılında Söğüt'te doğdu.²⁰ Babası Osman Gazi, annesi Mal Hatun'dur. 1326 yılında tahta çıkmışsa da babasının hastalığı sebebiyle bundan önceki birkaç yıl içinde askerî seferleri sevk ve idare ile görevlendirilmişti. Nilüfer Hatun'la evlenmiştir. Süleyman Paşa, Murad Bey (I.Murad), İbrahim Bey, Halil Bey ve Kasım Bey olmak üzere beş oğlu

¹⁹ Tayyazâde Ahmed Atâ, *Tarih-i Atâ*, İstanbul 1293, s. 1-5.

²⁰ Doğum tarihi hakkında 1274, 1279, 1287, 1288 gibi rivayetler de vardır.

dünyaya gelmiş, bunlardan Süleyman Paşa ve Kasım Bey, babalarının sağlığında vefat etmiştir. Ayrıca Orhan Gazi'nin Fatma Hatun adlı bir kızının olduğu da bilinmektedir.²¹

Orhan Gazi uzun boylu, çatık kaşlı, koç burunlu, kısa siyah sakallı, geniş omuzlu, yakışıklı, babayiğit bir adamdı, gözlerinin rengi elâ idi. Başına Bursa tülbindinden beyaz bir kavuk sarardı; heybetli, vakur bir görünüşü vardı, bu nedenle divan erkânı ve sohbet yârânı başlangıçta ona ihtiyatla yaklaşırlar, söz söylerken çok dikkatli davranırlardı. Halbuki o, halim-selim bir tabiata sahipti, kimseyi incitmezdi, kimsenin hatırını kırmazdı, güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Dostluk, arkadaşlık ve vefa duygusu kuvvetliydi.²²

Orhan Gazi, dine, devlete, millete hizmet edenleri unutmaz, her zaman gönüllerini alır ve çeşitli şekillerde ödüllendirirdi. Cömertti; yoksulu, yetimi gözetir, zaman zaman yemeğini halk ile yerd. Bu nedenle halkla bütünleşmişti; millet, Orhan'ın, içlerinden biri olduğunun farkındaydı. Bu yüzden o, en zor işlerde fedakârlık duygusu kuvvetli yüzlerce insanı çevresinde hemen bulabiliyordu. Bu durum, engellerin aşılmasını kolaylaştırdığı gibi, hizmet akışını da hızlandırıyordu.

Bu hizmetin temelinde feragat şahsiyeti yatıyordu. Nasıl ki Ertuğrul Gazi'den sonra tüm kardeşler ve Bey'ler Osman Gazi etrafında bütünleşmişse şimdi de Orhan Gazi etrafında aynı durum tekrarlanıyordu. Her yönüyle samimiyet ve sadeliğin hakim olduğu kuruluş döneminde yaşanan bu feragat ve dayanışma, devletin temelini sağlamlaştıran ana unsurlardan biri idi. Osmanlı devleti'nin kuruluşunda mevcut olan feragat, îsar ve ihsan ahlâkını daha iyi anlayabilmek için Osman Gazi'nin vefatından sonra Orhan Gazi ile ağabeyi Alaaddin Gazi arasında geçen konuşmayı nakletmek uygun olacaktır.

Babaları ölünce Orhan Gazi kendisinden yaşça büyük olan ağabeyi Alaaddin Gazi ile bir araya geldi. Yanlarında Ahî Hasan gibi bazı ileri gelen simalar da vardı. Osman Gazi'den geriye nakit-para değil, bir koyun sürüsü, at, çizme, eğer takımı, kılıç v.b. şeyler kalmıştı. Alaadin Gazi, “Kardeşim Orhan! Bizim, bölüşecek bir mirasımız yoktur, başa geçip halkı yönetmek senin hakkındır. Başa geçen kişinin de bir takım şeylere ihtiyacı vardır, bu nedenle ne kalmışsa onların sana intikalinde yarar vardır” dedi. Orhan Gazi buna karşı, “Hayır! Bana kalırsa yönetimi senin devralman daha uygun olur” dediyse de Alaaddin Gazi, “Atamızın dua ve himmeti seninledir. Zira kendi sağlığında düzenlediği birtakım askerî seferlere komutan yaparak seni yönetime hazırlamıştır. Dolayısıyla yeteneğin ve tecrüben itibarıyla sen devlet başkanı olmalısın! Zira bunda devletin ve milletin menfeati sözkonusudur” diyerek cevaplandırdı. Böylece yönetim kendisine teveccüh ettiği halde feragat

²¹ Ayrıca Şehzâde Hatun ve Hatice Hatun adlı iki kızının olduğu da söylenir. Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun, İnegöl tekfurunun kızı idi.

²² Taşköprizâde, M. Kemâlüddin, *Tarih-i Saf-Tuhfetü'l- Ahbâb*, s.19-20; İsmail Belig, *Güldeste*, s.17.

göstererek Orhan Gazi lehinde bundan vazgeçti, kendisi de bizzat ona yardımcı olmayı kabul etti.²³

Orhan Gazi hayrata düşküdü, ilim adamlarına ve mutasavvıflara saygılıydı. İznik'te medrese ve imaret yaptırdı. Medreseye, ulemadan Davud-i Kayserî (ö.1350)'yi getirmiştir. Bu zat Ekberîye tarikatının temsilcilerinden olup ilk Osmanlı-İznik medresesine müderris-dekan tayin edilmesinden devletin kuruluşunda maarif müesseselerine kafa ve kalp sentezi misyonunun verdirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.²⁴ İznik'te yaptığı imarette pişirilen ilk yemeği kendi eliyle şehrin fukarasına dağıtan Orhan Gazi, Bursa'da da cami ve imaret yaptı. Nitekim Neşrî'de belirtildiğine göre "Sultan Orhan ıssız yerleri şenlendirir, mamur ederdi. O günkü şartlarda Bursa'da yaptırdığı imaret öyle ıssız bir yerde idi ki, insanlar ikindiden sonra oraya gitmekten çekinirlerdi."²⁵ Bu metinde işaret edilen Orhan Camii ve civarındaki yapılaşmanın yeri daha önce ormanlık-fundalık bir saha olup, vahşi hayvanlara da tesadüf edildiğinden insanlar akşam kararırken oralardan geçmekten korkarlardı.

Taşköprizâde M. Kemâlüddin onun hayrata düşkünlüğü ile ilgili şöyle bir menkıbe nakleder:

Orhan Gazi, gazadan bol mal ile devlet merkezi olan Bursa'ya dönünce devletin ileri gelenlerini, âlim ve fâzılları toplar ve onlara, "Helâl yoldan kazanılmış malım vardır, şayet şehrimizin şu an için cami, imaret ve benzeri tesislere ihtiyacı varsa ve sevaba erişeceksem bina edeyim" diye danıştı. Devlet erkânı ve âlimler bu kabil tesislere ihtiyaç olduğunu ve yapılırsa sevaba vesile olacağını söylediler. Onların bu değerlendirmelerini sevaba erişmek hususunda manevî bir şahitlik sayıp cami ve imaret yaptırdı. Ulemanın bu şehadetini ve teşvikini sürekli hatırlayıp, "Allahım! Bu zatların şehadetlerine itibar ederek sevap niyetiyle yaptırdığım bu hayratın yüce katında kabulünü ve mecur olacağımı umarım" derdi. Cami ve imaret tamamlanınca mumlarını kendi eliyle yaktı, kendi eliyle fukaraya çorba ikram etti.²⁶

Onun hayrata düşkünlüğü ile alâkalı olarak İsmail Belîğ, Güldeste'sinde şöyle bir değerlendirme yapar:

²³ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 37, Neşrî, I, 149; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 115; İ. Hamî Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, 19; Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, II, 331.

Kaynaklara göre Alaadin Bey, Bursa'da Kite ovasında Futra çiftliği geliriyle geçinirdi, zâhidane bir hayat yaşardı. Bursa'da vakıflar kurdu, Kükürtlü'de tekke, Kaplıca semtinde mescit bina etti. Bununla beraber kardeşi Orhan her ne zaman çağırırsa derhal yanına koşar, ona yardımcı olur, destek verirdi. Orhan Gazi zamanında vefat etti ve Osman Gazi türbesine defnolundu.

²⁴ M. Kamalüddin, *Tuhfetü'l-Ahbâb*, s.21; M. Ali Aynî, *Hacı Bayram Veli*, İstanbul 1343, s.52; Mustafa Kara, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1977, s.114. Bu zatın, Muhyiddin-i Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'ine yazdığı şerh Hindistan'da basılmıştır.

²⁵ Neşrî, I, 186.

²⁶ Taşköprizâde, M. Kemâlüddin, a.g.e., s.22.

- “Cennete âşık olan hayrata koşsun” mealini düşünüp Bursa’da cami, hâlisaten livechillâh imaret ve tabhâne-i misafirân yaptırdı.²⁷ Bundan başka Bolayır’da oğlu Süleyman Paşa’nın medfun bulunduğu yerde cami, imaret, Baba Sultan köyünde tekke, cami, türbe yaptırdı. Keza Bilecik’te, Adapazarı’nda, Ereğli’de Gebze’de, İzmit’te hayratı vardır. Böylece Orhan Gazi hızlı fütûhatla genişleyen beyliğin cami, medrese, imaret, han, hamam, çeşme, türbe gibi tesislerle müesseseseleşmesini, bu eserler çevresinde halkın irfana dayalı kültürel derinliği kazanmasını sağlamaya çalışıyor ve gelişme dönemi için sıçramayı sağlayacak insan unsurunu hazırlıyordu.

Dindardı, ibadete düşküdü. Taşköprizâde M. Kemâlüddin’in tespitine göre “gayet namaz kılmağa mail ve neafil namazı kesret üzere kılarlardı. Pençsembe ve duşembe günü saim olurlardı.”²⁸ Yani beş vaktini kıldıktan sonra fırsat buldukça nâfile de kılardı, pazartesi ve perşembe günleri oruçlu olurdu.

Babası gibi, haram yemekten, haram giymekten ve her çeşit haramdan sakınırdı. Keza, beytûlmalden kendisine bir tahsisat bağlamış değildi, adaletli bir insandı. Nakledildiğine göre vatandaşa ulufe dağıtırken birkaç delikli filori ve akça görünce bunları soruşturmuş, defterdar, “âşâr ve cizye malları arasında çıktı” deyince reâya’dan gayrimüslim çocuklarına ipek iple bağlanan altınlar olabilir diye tahmin yürütmüş, araştırılınca böyle olduğu anlaşılmış ve defterdarları bundan menetmiştir.²⁹

Âşıkpaşazâde’de onun ve oğullarının yaygın adaletinin, fütûhatın sür’atında müessir olduğu belirtilir. Bu konudaki tespit şöyledir;

- Vilayetlerin cemisi Orhan Gazi’nin adlin iştirilerdi. Ve hem her vilayet kim almışlardı, ona adl-ü dâd etmişlerdi ve alınmayan vilayetler dahi onların neylediğini bilmişlerdi. Süleyman Paşa Taraklı Yenice’sine geldi, ahd-ü emanla hisarı verdiler ve Göynüğü dahi. Süleyman Paşa ol kadar adl etti kim ol vilayetin halkı eydürlerdi kim, “nolaydı, bunlar bize kadim zamandan bey olaydı ve çok köyler bu müslümanları gördüler, müslüman oldular.”³⁰

Yani, bütün yerleşim alanlarında yaşayanlar Orhan Gazi’nin adaletini duymuşlardı, çünkü o hangi şehri aldıysa adaletli davranmıştı, diğer vilâyetlerdeki ahali de Osmanlı yönetiminin gayrimüslimlere ne yapmak istediğini anlamışlardı. Süleyman Paşa Taraklı Yenice’sine varınca oranın sakinleri güvenlik dileyip anlaşma ile şehri teslim ettiler. Peşinden Göynük de aynı şartlarla teslim oldu. Süleyman Paşa, ahaliye o kadar adaletli davrandı ki, yerli halk, “Keşke bunlar çok daha önceleri bizim başımıza bey olsalardı!” diyorlardı. İlâveten bu adalete tanık olan birtakım insanlar İslâm’a girmişlerdi.

²⁷ İsmail Belig, *Güldeste*, s. 17.

²⁸ Taşköprizâde, M. Kemâlüddin, *a.g.e.*, s. 20.

²⁹ Taşköprizâde M. Kemâlüddin, *a.g.e.*, s. 23.

³⁰ Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, s. 43.

Prof. Dr. Şehabettin Tekindağ da “İlk Osmanlı Sultanlarının adâleti yaygınlaştırması neticesinde ihtidâların çoğaldığından” bahsediyor, Köse Mihal ve Mihaloğulları’nı buna örnek gösteriyor.³¹

Orhan Gazi’nin gayrimüslimlere uyguladığı adalet ve gösterdiği şefkat o kadar ilgi uyandırdı ki, o, İznik’i kuşattığı zaman müslümanların idaresi altında bulunan gayrimüslimler grup grup gelerek, “Ey miskinler! Gelin, Türk’e itaat edin ve böylece açlıktan kurtulun, güvenlik içinde olun!” derlerdi.³²

Orhan Gazi ve oğlu Gazi Süleyman Paşa 1355’lerde Osmanlılara esir düşmüş olan Selanik Başpiskopos’u Gregory Palamas’a bir esir gibi değil, bir din adamı gibi davranmışlardır. Orhan Gazi bu zatın Osmanlı âlimleriyle serbestçe tartışma yapabilme imkanlarını hazırlamıştır. Adı geçen Başpiskopos, mektubunda Türk yönetimi altındaki hristiyanları tam bir serbesti içinde gördüğünü ifade ediyordu.³³

İsmail Belîğ’in belirttiği vechile Orhan Gazi “bütün ömrünü cihad ve gaza yolunda ve Hakk’ın rızasına erişmek uğrunda geçirdi.”³⁴ Babasından aldığı gaza ve cihad ruhunu evlâtlarına bütün boyutlarıyla aktardı, aynı heyecan plâtformunda gazi beylerle buluştu.

Babasının gaza ve fetih siyasetini devam ettirdi. Türkmen Beyleri, Balkan devletleri ve Bizans’la ilişkilerde yeni stratejiler geliştirdi. 1326’da Bursa’yı fethetti ve ileri hedeflere yöneldi. Bunun üzerine bölgedeki Türk fütûhatını durdurmak isteyen Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleologos’u Gebze Darıcası civarında (Palekanon mevkiinde) yenilgiye uğrattı. Avrupa’nın protokol bakımından birinci hükümdarı sayılan Bizans imparatorunu meydan muharebesinde 1329’larda mağlubetmesi Orhan Gazi’nin ününü her tarafa yaydı. Peşinden İznik de Osmanlı ordusu tarafından fethedildi.

1345’lerde Balıkesir-Çanakkale çevresinde hüküm süren Karasi oğulları Osmanlı’ya katıldı. Veliâhd oğlu Gazi Süleyman Paşa 1354’lerde Gelibolu Yarımadası’na, Rumeli’ne, Balkanlara ve Avrupa’ya ayak bastı. Gelecekteki daha büyük fetihlerin müjdecisi evsafına haiz yararlı fetihlerde bulundu. “Rumeli Fatih” ünvanını aldı. Attan düşüp ölen bu Türk büyüğünün yerine kardeşi Gazi Murad Bey geçti. Gazi Murad Bey, İstanbul surları çevresine akınlar yaptı, 1359’larda Meriç’i geçerek bir dizi fütûhatta bulundu. Oğullarıyla devlet ve millete hizmet yolunda her yönüyle bütünleşen Orhan Gazi, oğlu Gazi Murad Bey’e (I.Murad) 95.000 km2.’lik bir millî toprak miras bıraktı. Bu durumda atasından devraldığı 16.000 km2.’lik yüzölçüme

³¹ Şahabettin Tekindağ, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, (8 Ekim 1980 - III.Millî Türkoloji Kongresi’ne sunulan tebliğ)

³² Neşri, I, 157 vd.

³³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 182.

³⁴ İsmail Belîğ, *Güldeste*, s. 17.

sahip olan ülke arazisini bu miktara çıkarmakla hemen hemen toprak miktarını 6 misli fazlalaştırmış oluyordu. Bunun içine Çanakkale, Eskişehir, Bursa, İznik, Ankara, Manisa, Kütahya, Edirne, Tekirdağ ve daha bazı önemli yerleşim merkezlerinin ya tamamı veya önemli kısımları girmektedir. O devir şartları açısından, sözkonusu bu yerleşim yerlerinin jeopolitik önemi çok büyüktü.³⁵

İlim adamlarını, kemâl sahibi kimseleri her zaman takdir ederdi, hafızlara hususi bir sevgisi vardı. Devrindeki ünlü müderris, kadı ve müftüler arasında Dursun Fakih, Davud-i Kayseri, Molla Tâcüd-din, Çandarlı Kara Halil, Fenari'nin hocası Kara Ali, Molla Muhsin el-Kayseri gibi zatlar vardı. Bunlar, Orhan Gazi'nin idaresinin kökleşmesi için bir takım kurumlarda layık-ı vechile çalışıyorlar, müessesecileşmeye destek veriyorlardı. Ehl-i aşktan Âbdal Murad, Mûsa Baba, Geyikli Baba, Ahî Şemseddin gibilerinin himmeti de onunla birlikte idi.³⁶

Babası, nasihatlarında ona âlimlerin, fâzılların, kemâl sahibi kişilerin devlet bedeninin canı mesabesinde olduğunu, onların manevi gücünü devletin gelişmesi için seferber etmesinin yararlı olacağını, bunun için de böyle zevatla iyi ilişkiler kurmaya özen göstermesini belirtmişti. Araştırmamızın bu kısmında söz konusu nasihatlar paralelinde cereyan eden bir olaya yer vermek istiyoruz:

Bursa fethinden sonra Orhan Gazi, Keşiş dağı (Uludağ) eteklerinde bugün İnegöl'e doğru uzanan bölgede bir takım şeyh ve dervişlerin yerleşmiş olduğunu biliyordu. Ama bunlar kimdi? Nice insanlardı? Ne yaparlardı? Aralarında ülke için, din ve devlet için zararlı düşüncelere sahip olanlar da var mıydı? İşte bunları anlamak ve bölgeyi teftiş etmek için Turgut Alp başkanlığında bir heyeti görevlendirdi. Görev tamamlandıktan sonra sunulan raporda Geyikli Baba adlı biri dikkatini çekti, bu kişiyle ilgili olarak Turgut Alp'ten ilâve bilgi aldı. Neticede Orhan Gazi o zatla tanışmak ve onun sohbetini dinlemek istedi ve "Ya gelsin, ya geleyim!" diye haber yolladı. Geyikli Baba ise "Ne gelsin, ne geleyim! Dervişler göz ehlidirler, gözetirler, zamanı gelince gelirler" diye cevap gönderdi. Bir süre sonra elinde bir çınar fidanı ile Bursa'ya geldi, Beysarayı girişinde uygun bir yere besmele ile dikti ve kurulmakta olan devletin çınar gibi güçlü-kuvvetli olması için dua edip döndü. Ancak Orhan Gazi bununla yetinmedi, iade-i ziyarette bulundu, Baba Sultan'ın bulunduğu yer bugünkü Bursa-İnegöl yolu üzerindeki Baba Sultan

³⁵ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s.41-50; Neşri, I,157; *Güldeste*, s.18, *Müneccimbaşı Tarihi*, İstanbul 1285, III, 283 vd.; Hoca Mehmed Saadeddin Efendi, *Tâci't-Tevârih*, I, 30 vd. *Hayrullah Efendi Tarihi*, I, 16 vd.; Tayyazâde Ahmed Atâ, *Tarih-i Atâ*, I, 22 vd; *Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa*, s.113-116, İ. Hami Danişmend, a.g.e., I, 14-32; İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., I, 135-177, Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, II, 265-284; Aynı yazar, *Osmanlı imparatorluğu*, (Türk Ansiklopedisi'nden ayrı baskı, s.90)

³⁶ Âşıkpaşazâde, a.g.e., s. 200; Neşri, I,163, 186; *Güldeste*, s. 17, *Tarih-i Nişancı*, s. 115-116; *Tuhfetü'l-Ahbâb*, s.22-24; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 654; Aynı müellif, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul 1978, I, 132 vd.; İ. Hami Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, 20; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 522 vd.

Köyü civarıydı. Orhan Gazi ziyaretini yaptı, sohbetinden müstefit oldu. Geri dönerken o bölgede bir kısım yerleri ona mülk olarak vermek istedi, ama derviş mülk derdinde değildi; Orhan Gazi'ye bu mülkle Allah'ın kullarına yararlı hizmetler yapmasının daha hayırlı olacağını hatırlattı. Fakat Orhan Gazi minnet ve teşekkür ifadesi olarak dervişe birşey vermekte ısrarlıydı. Bunun üzerine Geyikli Baba, "Sultanım, hatırın kalmasın, şu karşiki tepecikten beri yerceğiz dervişlerin avlusu olsun!" diyerek Orhan'ın gönlünü aldı. Orhan Gazi daha sonra oraya tekke ve cami yaptı, o zatın vefatından sonra da türbe inşa etti.³⁷

Orhan Gazi'nin şahsiyetinin devletin kuruluşunda oynadığı önemli rolü daha iyi anlamak için araştırmamızın bu kısmında birkaç değerlendirmeye yer vermek yararlı olabilir:

Birincisi, Bizans tarihçisi Halkonidis'e ait bir değerlendirme. Mezkur tarihçi Orhan Gazi hakkında şöyle diyor:

- Son derece nazikti; mücahitlere, sanatkârlara, fakirlere karşı çok cömertti. O derece ki, kimseden iyiliğini esirgemezdi. Dindardı, hakseverdi, yiğit askerlerine hürmetle davranırdı. Âlimlerle sohbeti severdi, hristiyanlara iyi davranırdı.³⁸

İkincisi, Tanpınar'a ait bir tesbit: Bu zat "Beş Şehir"de şöyle diyor:

- Yaptırdığı camilerin kandillerini kendi elleriyle yakan, imaretlerinde pişirttiği ilk yemeği kendi eliyle fakirlere ve gariplere dağıtan Orhan Gazi'nin yarı evliya çehresi bu destanın asıl merkezidir... Orhan, hakikatte Horasan erlerinin silâh ve keramet arkadaşıdır.³⁹ Tanpınar, ilâveten, Orhan modelinin Osmanlı'nın ilk 150 yılına damgasını vurduğunu da ifade ediyor.⁴⁰

Üstün şahsiyetlerin uygun bir muhitte yetiştiği bilinir. Buna göre Orhan Gazi öyle bir içtimâî tezgâhta dokunmuş, öyle bir kültürel ortamda yetişmiştir ki bu tezgâhta Şeyh Edebali ve Geyikli Baba, Davud-i Kayserî gibileri var, babası var, ağabeyi Alaaddin Gazi var. Çevresindeki beyler var. Böylece o bu tezgâhta kiminden derviş sadeliğini, kiminden ilay-ı kelimetullah uğrunda gaza ruhunu, kiminden azim, kararlılık, gayret ve himmet üstünlüğünü, kiminden sohbet zevkini ve gönül inceliğini almıştır. Bu ilmekler, bu bağlantılar ortaya Orhan Gazi tarzını çıkarmıştır.

Vefatından önce oğlu Murad Bey'e (I. Murad) "dinî hizmetleri ihmal etmemesini, yönetimi altındaki bütün fertlerin haklarını gözetmesini hiçbir zaman ve hiçbir yerde doğruluktan ayrılmamasını, kimseyi üzmemesini, incitmemesini, dünyada böylelikle iyi bir hatıra bırakabile-ceğini ilay-ı

³⁷ *Âşıkpaşazâde*, a.g.e., s. 46; Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, (Hamle Yayın Dağıtım), İstanbul ts., s.27-28; Mustafa Kara, *Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul 1977, s.117.

³⁸ Ekrem Reşit Rey, *Ebedi Bursa*, Bursa 1948. s.21.

³⁹ A. Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, Dergâh Yayınları, 6. baskı, İstanbul 1979, s.120.

⁴⁰ A.Hamdi Tanpınar, a.g.e., s.120.

kelimetullah uğrunda cihat yapmaktan geri durmamasını, zafer ve fetihlerle gururlanmamasını, dünyaya mağrur ve mağlup olmamasını” hatırlatıyor ve nasihatlarını, “Sen iyi olursan beni de hayır dua ile andırırsın” diye sonuçlandırıyor.⁴¹

SONUÇ

Bu makalede Ertuğrul Gazi ile oğlu Osman Gazi ve torunu Orhan Gazi’nin şahsiyetlerinin “Allah’ın adını yüceltme gayreti (ilay-ı kelimetullah), Kur’an-ı Kerim’e saygı, Hz. Muhammed (sav.)’e bağlılık, sade dindarlık, adaletin yaygınlaştırılması, zulmün yok edilmesi, insan haklarına saygı, haksızlıkların önüne geçilmesi, şefkat, merhamet, din ve vicdan özgürlüğü sağlanması, önemli işlerde bilenlerle yetişkinlerle istişare, emeğe saygı, yeteneklerin gelişmesine fırsat verilmesi, yardımlaşma (vakıf tesisi), dayanışma, başarılarla gururlanmama, nefsinin tutsağı olmaktan kurtulabilme, din, devlet ve toplum yararına feragat gösterebilme, her işi plânlı, programlı en iyi biçimde yapma çabası ve bunun gibi temel dinamikler” de örtüştüğü ortaya çıkmaktadır. Herbiri diğerine bıraktığı yerden tutup geliştirebileceği hedefleri belirlemiş, asırlardan beri Müslüman Türk’ün yayıldığı coğrafyada ve bilhassa Anadolu’da mayalanan derin bir sosyo-kültürel çevre birikimini miras bırakmıştır. Herbiri diğerine göre fütûhatla coğrafi çevreyi, cami, mescid, medrese, han, hamam, çeşme ve bunları ayakta tutacak vakıf tesisleriyle de sosyo-kültürel çevreyi katlayarak geliştirmiş, zenginleştirmiştir. Böylece Osmanlı devletini bir ulu çınara benzetecek olursak gerçekten de bu zatların şahsiyetleriyle, temel, gayet verimli bir alanda yeşerip canlanmaya elverişli bir şekilde atılmıştır.

BİBLİYOĞRAFYA

Abdülkadir, *Bursa Tarihi*, Bursa 1327.

Algül, Hüseyin, *Bursa’da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*, İstanbul 1982.

Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, İstanbul 1332.

Ayverdi, Samiha, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, İstanbul 1975.

Barkan, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, (Hamle Yayın Dağıtım), İstanbul ts.

⁴¹ Abdülkadir, *Bursa Tarihi* 1327, s. 68.; Güldeste’de vefatına tarih düşürülür: Bk. s. 19.

“Lutf-i Hak hâdi-i tariki olup,
Ravza-i Kürs’e itdi vaz-ı kadem,
Didi hatif dua idüp tarih;
Ravvahallâhü rûhahû bikerem”.

- Beliğ, Bursalı İsmail Beliğ, *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan*, Bursa 1287.
- Çetin, Prof. Dr. Osman, “*Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahîler*” (Osman Gazi ve Dönemi Sempozyum Sonuç Bildirileri), s.105-117.
- Danışmend, İsmail Hamî, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971.
- Halaçoğlu, Prof. Dr.Yusuf, “*Tarihi Kaynaklara Göre Osman Gazi'nin Şahsiyeti*”, (Osman Gazi ve Dönemi Sempozyumu Sonuç Bildirileri), s. 47-53.
- Hayrullah Efendi, *Hayrullah Efendi Tarihi*, İstanbul 1273.
- İbn Battuta, Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed ct-Tancî, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, (hızr. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1971.
- Kara, Mustafa, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1977.
- Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, 2. bsm., Ankara 1972.
- Müneccimbaşı, Derviş Ahmed Efendi, *Müneccimbaşı Tarihi*, (mtc. Nedim Efendi), İstanbul 1285.
- Neşrî, Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, (hızr. F.Reşit Unat-M.Altay Köymen), Ankara 1949.
- Nişancı, Mehmed Paşa, *Tarih-i Nişancı*, İstanbul 1279.
- Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, (hızr. Atsız), İstanbul ts.
- Öztuna, Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, İstanbul 1977.
- , “*Osmanlı İmparatorluğu*”, (Türk Ansiklopedisi XXVI. cildinden ayrı baskı), Ankara 1977.
- Rey, Ekrem Reşid, *Ebedi Bursa*, Bursa 1948.
- Tanpınar, A. Hamdi, *Beş Şehir*, 6. baskı, İstanbul 1979.
- Taşköprizâde, M. Kemâlüddin, *Tarih-i Saf-Tuhfetu'l-Ahbâb*, İstanbul 1287.
- Tayyazâde, Ahmed Atâ, *Tarih-i Atâ*, İstanbul 1293.
- Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1978.
- , *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972.